

לא יחזיק אדם כלב רע בתוך ביתו

בניה פוקסברומר

הקדמה

בפתח הדברים, אצטט מהקדמת מורי ורבי הרב דוד הלל וינר בספרו ממלכת כהנים מילים מעטות: "אמנם כיון שאיני בקיא בחדרי תורה ואף לא במסדרונותיה (ואין להתרשם בטעות מהמקורות המובאים כאילו ישנה פה בקיאות, שכן בדורנו דור המאספים והמכנסים כל המקורות נמצאים בהישג יד כל דורש), אין בי היכולת לדעת היש לסברות אלו פירכא אם לאו. כל שכן שחשודות סברותי במקום שבענייני פניתי לדרך שונה מהדרך שכתבו גדולים שמותני איננה עבה מקוטנם. על כן, ודאי וודאי שאין לפסוק מספר זה דבר הלכה אלא בשאלת חכם, ומטיתי היא רק להרחיב ולהאיר ולעורר בלימוד התורה ולראות נפלאות מתורתו. יהי רצון שלא תצא תקלה תחת ידי ויהיו נא אמרינו לרצון לפני אדון כל". וקל וחומר בן בנו של קל וחומר, כשמדובר בסך הכול בתלמיד שיעור א שאפילו לא הקיף את הש"ס. בתקופת זמן כל כך קצרה אין באפשרותי להעמיק בסוגיה ובכל המקורות, וודאי שלא בכל המקורות הסובבים אותה והיוצאים ממנה. אגע רק בקצה המזלג בכמה דעות, ולאחר מכן אציע רעיון קטן שאולי יישב מעט מן הדברים. אבקש סליחה מראש על כל טעות שתצא מתחת ידי. בעז"ה אזכה עוד לשוב ולפרט ולהאריך בנקודות בהן קצרה ידי מהשיג כעת. ויהיו הדברים לעילוי נשמת אשתו של הרב וינר, רבקה וינר בת הרב יוסף הלוי, החזירה את נשמתה לבורא ביום ט"ו בתמוז התשפ"ד.

המקורות

בגמרא במסכת בבא קמא טו ע"ב מובאת בריתא בשם רבי נתן:

רבי נתן אומר מניין שלא יגדל אדם כלב רע בתוך ביתו ואל יעמיד
סולם רעוע בתוך ביתו ת"ל 'לא תשים דמים בביתך'.

הבריתא גם מופיעה בהמשך, בדף מו ע"א ובכתובות מא ע"ב. בהמשך המסכת יש
התייחסות נוספת לגידול כלבים:

לא יגדל אדם את הכלב אלא אם כן היה קשור בשלשלת.
(ב"ק עט ע"ב)

ועוד נאמר בברייתא בדף פג ע"א:

המגדל כלבים כמגדל חזירים.¹

יש לשים לב שבשני המקורות האחרונים מדובר רק בכלב, ולא בכלב המוגדר כ'כלב רע'. אבל בשבת סג ע"א, ההתייחסות היא לכלב רע דוקא:

כל המגדל כלב רע בתוך ביתו מונע חסד מתוך ביתו שנאמר 'למס מרעהו חסד' [וברש"י: "שאינו מניח העניים לבא לפתחו"] שכן בלשון יונית קורין לכלב 'למס'... אף פורק ממנו יראת שמים שנאמר 'ויראת ש-די יעזוב'.

גם בדף פג וגם במסכת שבת מובא לאחר מכן סיפור:

ההיא איתתא דעלת למיפא בההוא ביתא נבח בה כלבא אמר לה מריה לא תיסתפי מיניה שקולי ניביה אמרה ליה שקילי טיבותיך ושדיא אחיזרי כבר נד ולד.
[תרגום: מעשה באישה שנכנסה לאפות בבית אחד, נבח עליה הכלב. אמר בעל הכלב לאישה: אל תפחדי ממנו, שכן ניטלו שיניו החדות. ענתה לו האישה: נטולה היא טובתך, ומושלכת על קוצים (כלומר, אין כל תועלת בהרגעה זו), משום שכבר העובר נע ממקומו ומת.]

נראה מכאן שיחודו של הכלב להזיק הוא דוקא בנביחתו.

בפשטות, הכלב יכול להזיק בשלש דרכים:

¹ פה כמובן נפתח פתח להשוות גידול כלבים לגידול חזירים, וכמובן לאיסור על גידול חזירים בא"י וללמוד חכמה יוונית (הקשור בו, כמבואר בב"ק פב ע"ב), אך לא נכנס לזה כרגע. יש תוס' (שם, ד"ה "לא יגדל אדם") שמצמצם את האיסור לגדל חזירים דוקא לדבר העומד לאכילה, ובהמשך נציע כיון מעט שונה.

1. בנביחה המטילה אימה – זהו היזק המיוחד דוקא לכלב, אך מצאנו בדומה לו לגבי אדם: "המבעית את חברו פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים" (ב"ק נו ע"א).
2. בנשיכה – ההיזק הפשוט, ומצאנו היזקים הדומים לנשיכה, שנכללים תחת אב הנזיקין קרן.
3. יתכן ויש כאן בעיה עקרונית ולא היזקית עם כלבים, ואולי זה נלמד מההשוואה לגידול חזירים. דבר זה יכול להוות היזק רוחני לבעלי הכלב ולסובבים אותו.

בין כלב ושור לסכנת נפשות

נחזור אל המקורות שלנו ונראה כמה מהראשונים עליהם.

רש"י מבאר בדף טו (שם מובא סיפור על כלב שטרף כבשים),² שדינו של הכלב הוא במיתה, כמו ששמירתו של השור הינה בסכין (ויתכן שרק במקרה כזה כלב מושווה לשור מועד). ועוד נאמר שם שיש לגזור נידוי על בעל הכלב עד שהוא יפטר מהכלב. עולה מהגמרא, שכלב שטרף טלה, חייב מיתה כבר אחרי פעם אחת, ולא צריך שיעוד ג' פעמים כשור. מאידך גיסא, הוא משלם רק חצי נזק (רמב"ם נזקי ממון ג, ז), כשור תם. אם כן כיצד ניתן להשוותו לשור מועד? על כך עונה הרא"ש, שהכלב עשה שינוי גדול שנלחם עם גדול ממנו ולכן אם בעלי ולא יפטרו מהכלב, ינדו אותם. לעומת זאת, בעליו של שור תם לא יקבלו נידוי אם לא ישחטו אותו, אלא ינדו אותם רק אם הם לא שוחטים שור מועד. מהרא"ש עולה שכלב רע הוא כלב שעשה נזק משונה, ואז למרות שזה נזק משונה ראשון שלו, כלב רע יהיה כמו מועד לשיטתו.³

הים של שלמה כתב שהורגים רק בעל חיים המהווה סכנה לאדם. לכן לא נהרוג שור מועד כשהוא מועד רק לבהמה ולא לאדם, ואפילו שור תם שנגח אדם לא נהרוג, בגלל

² בדף מו מופיע רק הסיפור על כלב רע ורש"י אומר שמה לא יקימנו, אבל לא אומר מפורשות שצריך להרוג אותו כמו שהוא אומר בשני המקומות האחרים שבנוסף מופיע בהם המקרה עם הכלב שאכל כבשים. יתכן ורש"י מחלק בין כלב רע לכלב שטרף כבשים, אולי ההבדל הוא האם כבר עשה את המעשה או לא. השאלה היא גם מה זה כלב רע לדעת רש"י ונעלה אפשרויות בהמשך. כרגע נעסוק רק כלב שטרף כבשים.

³ נניח מהופעת הבריתא אחרי המקרה, שניתן להבין שהכלב בסיפור מוגדר ככלב רע, שהרי לומדים את דינו מכלב רע. ניתן להציע את זה בשיטת הראש, על אף שזה ממש לא הכרחי והרא"ש לא מתייחס לזה אבל ניתן להכניס את זה בו.

שסתם שוורים בחזקת שימור קיימי וליכא סכנה. אבל כלב שאכל אימרי, שעשה שינוי גדול, נעשה כמזיק גמור כזאב וארי, והוא סכנה לאדם, ואסור לקיימו.

גם המרה"י כץ בשיטה מקובצת (ב"ק טו ע"ב) כתב שרבי נתן מדבר רק בסכנת נפשות ולא בסתם היזק.

והריטב"א בכתובות (מא ע"ב) כתב שלגבי נידוי, מדובר דוקא בכלב ולא בשור, כי השור מקבל הקלות בשל היותו נצרך לעבודה (וזה חלק מההסדרים החברתיים: כדי שהעולם יוכל לתפקד נצטרך להקל בשור, ולכן הבעלים מקבלים שלש אזהרות לפני שהשור מוגדר כמועד).

מקור האיסור והגדרת המכשול

מקור האיסור הוא ריבוי מהפסוק: "כִּי תִבְנֶה בַּיִת תִּדְשׁ וְעָשִׂיתָ מַעֲקֶה לְגִנְךָ וְלֹא תֵשִׂים דָּמִים בְּבֵיתְךָ כִּי יִפֹּל הַנֶּפֶל מִמֶּנּוּ" (דברים כב, ח). המילים "וְלֹא תֵשִׂים דָּמִים בְּבֵיתְךָ" מיתרות לכאורה, שהרי כבר הזהיר הכתוב לעשות מעקה, וגם ביאר את הטעם בסוף הפסוק: "כִּי יִפֹּל הַנֶּפֶל מִמֶּנּוּ". לכן, דרשו ממילים אלו, שבנוסף למצות מעקה, שעניינה מניעת נזק מבני הבית שלא יפלו מן הגג, הקפידה התורה גם על נזקים אחרים שאינם עשויים לסכן את בני הבית עצמם, אלא דוקא את האורחים או בני אדם אחרים (כך על פי המהרש"א והמהרש"ל). קיימת מחלוקת אם סילוק המכשול הוא דוקא במכשול שיש בו סכנת נפשות, או מספיק שהמכשול יוכל להזיק. בדעה שיש צורך דוקא בסכנת נפשות מחזיקים הרמב"ם, המהרי"ך והמהריב"ן (מובאים בשטמ"ק על ב"ק טו ע"ב, ואיתם גם הכסף משנה (רוצח יא, ג), שמבין שרבי נתן התייחס למכשול בעל אופי של סכנת נפשות כמו כלב רע). מהצד השני ניצב ספר החינוך, שסובר שמדובר בכל היזק שיעלה מן המכשול ולא דוקא סכנת נפשות.⁴

בין כלב לכלב רע

⁴ הדבר אברהם (חלק א' סוס"י לו) עוסק בשאלה לגבי מעקה לבור, ומעלה את הרמב"ם והחינוך ודן בשיטותיהם).

מן הבריתא עולה שהמגדל בביתו כלב רע עובר על איסור לא תעשה של "ולא תשים דמים בביתך". לשיטת הים של שלמה ולשיטת שולחן ערוך הרב (הלכות שמירת הגוף והנפש סעיף ג'), כלב רע הוא כלב שמנבח. לעומת זאת, שיטתו של רש"י היא שכלב רע זה כלב שחייב מיתה (כיון שהזיק כבר ממש, כאמור לעיל).

בכלל, נשאלת השאלה, איזה היזק של הכלב משמעותי יותר, הנביחה או הנשיכה ותולדותיה? נראה את שיטת הרמב"ם ורש"י כדי לנסות להגיע לתשובה.

שיטת הרמב"ם וסיעתו

הרמב"ם פסק (נזקי ממון ה, ט):

וכן אסרו חכמים לגדל חזירים בכל מקום, ולא את הכלב, אלא אם כן היה קשור בשלשלת. אבל מגדל הוא כלבים בעיר הסמוכה לספר, ביום קושרו ובלילה מתירו. ואמרו חכמים: ארור מגדל כלבים וחזירים, מפני שהזיקן מרובה ומצוי.

וכן בהלכות תלמוד תורה:

דבר המזיק כגון כלב רע או סולם רעוע מנדין אותו עד שיסיר היזקו.
(י, ד)

נראה, שגם הרמב"ם עצמו מחלק בין כלב סתם לבין כלב רע.

יתכן שלדעת הרמב"ם, כדי למנוע את ההיזק שבכלב סתם (ולא בכלב רע) זקוקים לשלשלאות, ונראה שהרמב"ם מדבר על ההיזק המעשי, ועל כן אלו שלשלאות במובן של רצועה. יוצא שכלב היזקו בנשיכה ותולדותיה. זאת לעומת כלב רע, שהיזקו גם בנביחה. יתכן ואותה סבר הרמב"ם שלא ניתן למנוע (ולכן אמר שיסיר היזקו ולא קשירה בשלשלת, כי שלשלת כרצועה לא תועיל עבור נביחה).

אפשר לדייק דבר נוסף מלשונו של הרמב"ם, שכתב שבכלב היזקו מרובה ומצוי, ובכלב רע הרמב"ם מדבר על היזקו סתם. היזקו מרובה משמע היזק גדול (כי אחרת יש סתם כפילות). עיקר ההיזק הוא בנשיכה ועל זה מתווסף בכלב רע היזק הנביחה. ניתן לדייק זאת גם מלשונו של הים של שלמה:

כלב שהוא מנבח על כל מי שאינו מכיר מחמת נביחתו הוא קרוי
רע אף שאינו נושך. (ב"ק ז, ס"ו מה)

גם שולחן ערוך הרב מצטרף לסיעתם כמו שכבר אמרנו לעיל.
משיטתם יוצא שנביחה שייכת רק לכלב רע (מעבר לנשיכה שקיימת בו מעצם היותו
כלב). לכן בסתם כלב שייכת נשיכה ותולדותיה, אבל לא נביחה.

ההבנות השונות בשיטת רש"י

לעומתם, רש"י כותב כך: "מפני שנושך ומנבח ומפלת אישה מיראתו" (ב"ק ע"ב,
ד"ה "את הכלב"). משמע מרש"י, שסתם כלב זה כולל שנושך וגובח וכלב רע זה כבר
כלב שחייב מיתה. ניתן להבין את דבריו בכמה דרכים:

נראה מרש"י שהוא משווה את הכלב לשור תם ואת הכלב הרע לשור מועד. להבנה זו
קשה מדוע לא לכתוב כלב מועד במקום כלב רע?

עוד אפשרות להבין את רש"י היא שמבחינתו אין הבדל בין כלב לכלב רע. אם כן,
קשה למה הגמרא משתמשת לפעמים בכלב ולפעמים בכלב רע?

אפשרות שלישית בהבנת רש"י היא שסתם כלב זה כלב נושך, ורש"י הזכיר פה נביחה
רק כי בהמשך הסיפור אנו עוסקים בנביחה. תמיכה לדבר זה ניתן למצוא בכך שרש"י
מוסיף 'ומפלת אישה מיראתו', וזה בודאי מכוון לסיפור בהמשך. אבל, בסיפור על
האישה שהפילה, הכלב מתואר רק ככלב ולא ככלב רע (למרות שזה סיפור שמופיע
בארמית ולא בריתא ויתכן שבגלל זה לא הקפידו), ולכן נראה שיש לנטוש את העמדה
הזו.

ניתן להפוך את העמדה השלישית, ולטעון שרש"י אומר שיש להרוג את הכלב דוקא
כשטרף את כבש, ואילו פה כשרק נבח, רש"י לא כותב שהוא חייב מיתה. יתכן ורש"י
סובר שסתם כלב זה כלב שנובח וכלב רע זה כלב שנושך. לפי זה נצטרך להסביר למה
רש"י מזכיר בסתם כלב גם נשיכה. יתכן שהוא מסיק שהכלב בעברו היה נשכן ולכן
בעליו עקר את שיניו.⁵

⁵ מעניין אם באמת הכלב בסיפור פה חייב מיתה או לא. יתכן ויש להשוות למבצית את חברו ששם
פטור בדיני אדם וחייב בדיני שמים, מפני שזה גרמא. אך אינני אוחד בסוגיה זו כעת ואיני יודע מה
תהיה ההשפעה אם נחליף את האדם בכלב. מעבר לכך הכלב הרג עובר, שזו גם שאלה אם נחשב שהרג
אדם או לא, וגם בזה אינני אוחד כעת. מסביר, מכל ההתלבטויות כאן אני חושב שבאמת יש סיכוי

אם נדבוק בהבנה הרביעית לפיה רש"י חושב שהבעיה בכלב סתם היא נביחה (ויתכן שלכתחילה חשבו שזה אפילו לא היזק, שהרי בסיפור, בעל הכלב חשב שלהוריד את השיניים לכלב יספיק כדי להוריד ממנו את ההיזק שבו, אבל גילה בדרך הקשה שגם נביחה עלולה להזיק). וכלב רע זה נשיכה וכדו'. אזי נסכם:

לשיטת רש"י: כלב – נביחה, כלב רע – נשיכה.

לשיטת הרמב"ם וסיעתו: כלב – נשיכה, כלב רע – נביחה.

אם כן, בעוד שרש"י חושב שהגדרת הכלב זה דוקא בייחודו – הנביחה, הרמב"ם וסיעתו חושבים שעיקר הכלב זה דוקא היזקו (הרציני יותר) – נשיכה. וזוהי מחלוקתם, מהו עיקרו של הכלב (שהרי כינוי הלוואי 'כלב רע' רק מתווסף על הגדרתו הבסיסית של הכלב), ההיזק היחודי מול ההיזק המעשי.

יתכן גם שהם חולקים לגבי הגדרת הנביחה כדבר 'רע'.⁶

הבעיה הרוחנית-מוסרית בכלב

מעבר לכל הבעיות ההיזקיות שהעלנו עד עכשיו לגבי כלב (נביחה או נשיכה), ישנה גם בעיה רוחנית-מוסרית בכלב. הכלב עצמו הוא אחת מהחיות ההפוכות לאדם, כמו הנחש. יתרונו של האדם הוא בזה שהוא בעל לשון, אך פה אנו רואים שגם יחודו של הכלב הוא הכוח להזיק על ידי לשונו, ולכן השווה דוד המלך בספר תהלים את אויביו לכלבים⁷ (יתכן שגם לכך התכוון אבישי בן צרויה כשקרא לשמעיה בן גרא "הַכְּלָב הַמֵּת" (שמ"ב טז, ט)). ואף ישעיהו דיבר על האליטה השלטונית בתקופתו בצורה הזו, וככל הנראה באותה המשמעות, על אף שהוא מחדש את כוחו של הכלב דוקא בעזרתו. בקיצור, נראה שאדם שמחלל את כוח הלשון ומשתמש בו על מנת לפגוע באחרים דומה לכלב.⁸

שלא נחייב את הכלב בהריגת אדם במקרה הזה, ועדיין ברור שנעניש את בעל הכלב ויתכן ונגדיר את הכלב מעכשיו להיות כלב רע, למרות שגם הגיוני מאוד שהכלב ככל זאת יתחייב במיתה.

⁶ ראה פסחים ק"ג ע"א, שם ממליצים לגור דוקא בעיר שיש בה כלבים נובחים.

⁷ השואה זו מופיעה פעמים רבות בספרים ראשון ושני בתהלים בהם מתוארים חיי דוד. רבים מהמזמורים מתמודדים עם חטאו של דוד בחטא בת שבע (על זה בפני עצמו אפשר לכתוב מאמר אחר וניתן להרחיב, אך לא כאן המקום), ורבים בזים לו על כך באמצעות לשונם. וידוע קושיו של דוד מול אונאת דברים כפי שמופיע בב"מ ע"ט ע"א.

⁸ ועל עזות הכלב הרחיב המלאכת שלמה בפירושו למשנה באבות (ה, כ).

לגבי הבריתא בשבת (סג ע"א) המהרש"א מבאר שמדובר בכלב שאינו רע, ורק נראה ככלב רע, ולכן מן הדין מותר לגדלו אלא שמונע חסד מביתו (מפחיד אנשים ועל כן לא יבואו לביתו) ופורק ממנו יראת שמים (שמחליף את תפקיד המזוזה בשמירת הפתח).

המהר"ל מפראג (נתיבות עולם, גמילות חסדים ה, ד"ה "הנזקין") הסביר "כי כל הנבראים יש בהם הטוב והחסד חוץ מן הכלב שאין בו טוב שכך הוא עצם הכלב אצל הכל ובפרט כלב רע", ולכן המחזיק כלב בביתו מונע חסד מביתו. וש"הכלב הוא מרוחק מן העולם... ואינו בכלל העולם שהוא תחת השם יתברך", ולכן המחזיקו פורק מעצמו יראת שמים.

בקיצור, בגידול כלב יש בעיה מוסרית, מה שמסביר מדוע הפסוק ממנו זה נלמד מגיע דוקא מפרשת כי תצא, שמכינה אותנו לכניסה ולישיבה בארץ.

בעניותי, נראה להציע שקיימת הקבלה בין האיסור פה לאיסור בפרשת קדושים "וְלֹא תִתֵּן מִכְשָׁל" (ויקרא יט, יד) ולא פה המקום להאריך ולהשוות ביניהם.⁹ מעבר לכך, נראה שהכלב מנוגד לקדושת האדם:

וְאִנְשֵׁי קֹדֶשׁ תִּהְיוּ לִי וּבִשְׂרָב בִּשְׂדֵה טְרֵפָה לֹא תֹאכְלוּ לְקֵלֶב תִּשְׁלַכְנוּ
(שמות כב, ל)

לפי זה, מובנת ההשוואה לחזירים, שנאסר גידולם בארץ ישראל, וגם הישיבה בארץ תלויה בקיום פרשת קדושים, כפי שכתוב: "וְלֹא תִתֵּן מִכְשָׁל" (ויקרא כ, כב).

הכנסת הכלב לשאר קבוצות החיות

אציע עוד רעיון שלעניות דעתי מתישב יפה אך אינו הכרחי (גם ברעיון הזה פחות נתעמק, כי זה כבר נושא אחר מהזיק הכלב). נראה שאפשר לחלק את המזיקים מעולם החיות והבהמות לשלש קבוצות, על פי המשנה (ב"ק טו ע"א). לפי המשנה יש שלש

⁹ אך נציין בקצרה שיתכן שהאיסור "ולא תשים דמים בביתך" זה איסור נזקי מעשי, ומקבילו הוא "ולפני עיוור לא תתן מכשול", שהוא אותו האיסור אבל מהצד ההלכתי שלו (ונזכיר שהפסוק מסתיים ב"ויראת מא-להיך אני ה'"). אבל מעבר לכך ברור ששני האיסורים האלו דומים, לא לשים בפני עיוור מכשול, ולשים מעקה בגג כדי שלא יפלו ממנו וימותו. השאלה היחידה היא מה היחס ביניהם. בנוסף, החינוך עצמו בהגדרת האיסור "ולא תשים דמים בביתך" משתמש במילה מכשול, אך זה דיוק יחסית חלש.

קבוצות של חיות (נתעלם מהאדם, על אף הופעתו במשנה, ורק נציין שיתכן שהאדם המופיע במשנה, מופיע כמבעה, שאולי הכונה היא דווקא לחפצא של האדם ולא לגברא שהזיק. כמובן שזה תלוי במחלוקת רב ושמואל במבעה):

1. השור והיזקיו למיניהם.

2. הזאב, הארי, הדוב, הנמר והברדלס.

3. הנחש לבדו.

נשאלת השאלה מה המדרג עליו יושבות הקבוצות האלה.

לפני שנתחיל לנסות להכניס את הכלב בכל אחת מהקטגוריות (תלוי לאיזה שיטה), נזכר מה הן האפשרויות שראינו ביחס בין כלב לכלב רע.

1. מהרא"ש ומההצעה הראשונה בשיטת רש"י עולה, שכלב סתם מקביל לשור תם וכלב רע מקביל לשור מועד.

2. שיטת הרמב"ם, הים של שלמה, שולחן ערוך הרב והאפשרות השלישית ברש"י, שכלב סתם זה כלב נושך, וכלב רע זה כלב נובח.

3. ע"פ ההבנה הרביעית ברש"י, סתם כלב זה כלב נובח וכלב רע זה כלב נושך.

4. ע"פ ההבנה השנייה ברש"י, אין הבדל אמיתי בין כלב לכלב רע.

5. הצעה נוספת היא שיש בעיה רוחנית-מוסרית עם הכלב עצמו.

אפשרות אחת שניתן להעלות היא, שהשור מועד להזיק בעיקרו ולפעמים עלול להרוג. שאר החיות מועדות להרוג בעיקרן, ולפעמים עלולות רק להזיק. הנחש מועד אך ורק להרוג וזהו היחוד שבנחש – הוא לא מזיק, רק הורג (וזו אולי הכונה של הים של שלמה ב"סכנה לאדם"). אפשרות אחרת היא שיחודו של הנחש זה דוקא עצם זה שיש לו היזק מיוחד, כמו היזק הנביחה המיוחד שיש בכלב (או יחודו שהוא ערמומי ויחודו של הכלב בעזותו). ויתכן שהיחוד שיש בנחש, זה הציווי הנאמר עליו: "הוא יְשׁוּפֶּךָ לֹאשׁ וְאַתָּה תִּשׁוּפְנוּ עָקֵב" (בראשית ג, טו), קיימת מריבה ואיבה בין האדם לבין הנחש, זהו ריב עקרוני מוסרי, כמו ה'ריב' והניגודיות שיש בין האדם לבין הכלב (וגם קיים החילוק הפשוט שעולה מהגמרא בסנהדרין על בני תרבות, שבהבנה הפשוטה שהשור הוא בן תרבות, על החיות מתלבטים, והנחש אינו בן תרבות).

כל אלו (מלבד פשט הגמרא) סיבות אפשריות לשים את הכלב באותה הקטגוריה עם הנחש, ועל כן לדון אותו כמו שאנו דנים את הנחש בסנהדרין, במיתה (חוץ מבני תרבות מבחינת חינוך, כי ודאי ניתן לחנך את הכלב. לגבי הנחש זו שאלה ארוכה

ומציאותית). זה מתאים לשיטה שיש בעיה רוחנית מוסרית עם הכלב. ונראה שזו ההשואה הרחוקה ביותר מהמציאות, וקשה באמת להכניס את הכלב לאותה הקטגוריה עם הנחש (נראה לי קשה להגיד שהכלב מועד רק להמית על אף הסיפורים בגמרא, ואף השיטות שכן חוששות לזה כנראה יעדיפו להכניס את הכלב לקטגוריה שמועד להרוג ועלול להזיק לפעמים).

האפשרות השניה היא לטעון שהכלב נכנס לקטגוריה של שאר החיות. אם נלך לכיון של מועדות להרוג, אז נצטרך להניח שהכלב מועד להרוג. יתכן שזה יתאים להבנה השניה ברש"י שאין הבדל אמיתי בין כלב לכלב רע, ובשני הסיפורים (האישה שהפילה והכלב שאכל כבש) הוא באמת דוקא הורג ולא סתם מזיק. למרות שהכלב שטרף את הכבש זה משונה, וקשה להאמין שבאמת היזק הנביחה היה כל כך מסוכן עד לרמה של מיתה. (אף על פי שזה יסביר מדוע למדנו את האיסור דווקא מ"לא תשים דמים בביתך" ולא מ"ולפני עיוור לא תתן מכשול"). לכן גם זה פחות מתקבל על הדעת. אבל, אם נבין שרק השור קיבל פטור והנחש הועלה בדרגתו בשל הסכנה שבו, אז זו הקטגוריה הבסיסית לכל שאר החיות והכלב יכנס לפה.

השיטה השלישית היא שהכלב הוא בקטגוריית השור, ממש כמו ההבנה הפשוטה. זה כמובן מאוד מתאים לשיטת רש"י הראשונה, שבאמת משווה ביניהם. יתכן שגם מבחינת בני תרבות (כחינוך) הכלב יותר דומה לשור מאשר לשאר החיות.

עוד ניתן להשוות ליחס בו החיה מסתובבת בין בני האדם, ואז ההשואה לשור נראית הכי קרובה, או אל עזותה של החיה ואז יתכן שהכלב יהיה עם שאר החיות כמו הנמר.

קולות ונפקא מינות למיניהן

מטרת המאמר מעולם לא היה לרדת לשורש ההלכה או לשורש המציאות, ובכל זאת נציין מעט מן הקולות והנפקא מינות למיניהן. לא נציין את הברורות והפשוטות, כמו השאלה מה הן שלשלאות, שלשיטת הרמב"ם וסיעתו מדובר ברצועה שתמנע ממנו לנשוק ולהזיק, ולהבנה הרביעית ברש"י מדובר בכלל ברסן שימנע ממנו לנבוח, מתוך ההנחה שדבר כזה קיים. לשיטת הרמב"ם הצענו שאולי אין כזה דבר, אך זה לא הכרחי (ניתן לתהות האם רצועה תמנע את הפחד מהנביחה, ויתכן שכך עולה מההסבר של שלמה).

בהגה על השולחן ערוך (חו"מ תט, ג) מופיע שמותר להחזיק כלב על מנת שישמור עלינו מן הגויים בחו"ל. מפה יוצא שמותר רק כלב אחד ולא יותר, כי אין צורך ביותר

(או את המינימום הנצרך במילים אחרות). כמו כן זה דוקא בצורך שמירה מן הגוים,¹⁰ בעוונותינו יש מקומות בארצנו שזה תקף גם לגביהם ולא רק בחו"ל. בעז"ה במהרה בימינו, יאמר לצרותינו די ונוכל לשבת לבטח בארצנו, ואימתנו תיפול על כל הגוים סביב גם ללא כלבים, ובמצב כזה נראה שהסיבה הזו להחזיק כלב לא תתקיים.

לגבי כלבלבים קטנים וחמודים, יתכן שבעיות הנשיכה והנביחה קטנות במקרה הזה, אך הבעיה הרוחנית מוסרית בהחזקת כלב עדיין בעינה עומדת.

אלו שכן מגדלים כלב, מן הסתם מסתמכים על השיטות שכלב סתם מותר, וחלילה שכלבם יחשב כלב רע (למרות שהמהרש"א (חדושי אגדות שבת סג ע"א)) אומר שגם אם הכלב הוא לא כלב רע עדיין תהיה בעיה איתו והוא עדיין יפחיד את העניים). כמובן שגם על שלש הקולות הפשוטות: שרשרת, עיר ספר, וכלבים כופרים (כלבים קטנים בני תרבות) ניתן להסתמך.

מעניין שלא מצאתי בשום מקום היתר שמסתמך על גידול הכלב דוקא בחצר, על ידי דיוק מ"בתוך ביתו". אבל זה כנראה רק כי לא חיפשתי מספיק טוב. יתכן וזה גם יוצר הפרדה בין הכלב לבין בני הבית, ויתכן שהבעיות הרוחניות מוסריות בכלב תרד מעט (למרות שעדיין יש לחשוש להפחדת העניים, ועדיין האדם יאלץ לאסוף אחרי הכלב את צואתו). בקבוצה "שו"ת בהלכה – הר עציון", נשאלה פעם שאלה, שענה עליה הרב משה ליכטנשטיין כך:

ש: האם קיימת בעיה בהכנסת כלבים או בעלי חיים אחרים שהנם

חלק מהמשפחה הגרעינית לתוך הסוכה?

ת: דוקא יש התייחסות הלכתית לא מבוטלת לבעלי חיים וסוכה, אבל... כחלק מן הסוכה. מותר לעשות מחיצה מבעל חי, אפשר לעשות סוכה על גבי גמל וכדומה. היות וזו לא כוונתך, התשובה היא שאם הכלב חי איתכם בתוך הבית, אזי הוא גם יכול להיות בסוכה – "תשבו כעין תדורו".

לא אמנע מלהוסיף הערה בשולי הדברים. אישית, אינני רוצה חיית מחמד, אבל אני מבין מה משמעות המושג חיית מחמד. לעומת זאת, אינני מבין את משמעות הביטוי שהכלב הוא חלק מן המשפחה הגרעינית. אולי הבעיה היא בקוצר המשיג, אבל

¹⁰ ההתייחסות שם היא רק לגוים, ושאלה מעניינת מה קורה לגבי יהודים גנבים (אם יש כזה דבר בכלל).

משפחה מניחה בני אדם. בלשון הלכות אוכל נפש: "לכם – ולא לכלבים".

כאשר הכלב מחוץ לבית קיים ניתוק בינו לבין בני הבית, ניתוק שמספיק על מנת למנוע (מעט) את הפגם הרוחני-מוסרי שבדבר. ניתן לדייק כתוספת לזה שהלשון כלב רע מופיעה רק על כלב שבתוך ביתו.

ואוסיף שאלות ונקודות לדיון ללא מקורות (אולי תהיה התייחסות באחרוני זמננו אך איני בקיא):

1. יש להביא בחשבון כיום כלבים שנחוצים לאדם, כמו כלבי נחיה, כלבים שיקומיים לפגועי נפש, כלבי גישוש או הכלבים ביחידת עוקץ. גידולם ודאי יהיה רצוי, ובחלק מהמקרים יש צד פיקוח נפש דוקא בגידול הכלבים.
 2. האם התפוצה של כלבי בית כיום והתרגלות האוכלוסיה לנביחות מפחיתה את החשש מנביחות, הגם שיש אוכלוסיה רחבה עם חרדה מכלבים? האם הכחדת הסיכון להפלה מנביחות מהווה 'שינוי טבעים'?
 3. האם הידע הגובר על אילוף כלבים גם הוא מצמצם את הסיכונים לנפש או לנזק, ויש לצמצם את האיסור לכלבים רעים לפי ההגדרות בחוק להסדרת הפיקוח על הכלבים בישראל?
 4. האם הנוהג (והחובה בחוק) להסתובב עם רצועה לכלב (וזמם לכלב מסוכן), מפחיתה את הסיכון לנזקי נשיכה והן את סף החרדה?
 5. כמובן שאם נסתמך על ההיתרים לגדל כלב שאינו רע, כלב לבטחון וכו', עדיין תהיה אחריות למנוע מהכלב להיות חסם לגישת עניים לבקש צדקה.
- כל אלה זוקקים דיון ואתגרים להווה ולעתיד.
- * הכותב אינו שונא כלבים, הוא פשוט מעדיף חתולים.